

Бранко Павићевић

РУСКА ПОМОЋ У ЖИТУ ЦРНОЈ ГОРИ 1838. ГОД.

Кад је почетком 1838. године допутовао у Петроград Јаков Николајевич Озерецковски, руска влада је пажљиво проучила његове извјештаје о посјети Његошу и Црногорцима (1837.) и прихватила скоро све његове препоруке. Импресиониран извјештајима Јакова Николајевича, император Николај I је сматрао да развој прилика у Црној Гори намеће Русији обавезу да се јаче и отвореније ангажује у политици према тој земљи. Једно од првих трјешења царске владе, које је требало да потврди ту нову оријентацију руске политике, представљала је одлука о додјеливању 10.000 четврти (око 2.000.000 килограма жита црногорској држави).

* * *

Предлог о додјеливању помоћи у житу Црној Гори дао је Јаков Николајевич у свом меморандуму упућеном почетком 1838. профу Александру Христифоровичу Бенкендорфу.¹ Кад је после тога запазио да царска влада и лично император Николај I показују велико интересовање за све његове препоруке, а сматрајући да је помоћ у житу најпреча потреба Црногораца, Јаков Николајевич је повео о томе разговоре са државним вице-канцеларом Карлом Васиљевичем Неселродеом. Руски министар иностраних послова је том приликом изразио спремност да састави предлог за императора о упућивању Црној Гори помоћи у житу. Неселроде је рачунао да би за прво вријеме било дозвољено 5.000, али је на упорно наваљивање Јакова Николајевича пристао да Николају I предложи количину од 10.000 четврти.²

Под непосредним утиском многостраних извјештаја Јакова Николајевича, руски владар је без двоумљења прихватио препоруке државног вице-канцелара и донио одлуку да се у Црну Гору пошаље предложена количина жита, с образложењем да то црногорском владару треба да омогући да установи магацине

¹ Архив внешней политики России (АВПР), Главный архив (ГА), 695, Озерецковски Бенкендорфу, 24. II (8. III) 1938, 13.

² Д. Вуксан, *Писма Озерецковскога, Ковалевскога и Чевкина Владци Раду*, Споменик СКА LXXXI, Београд, 1935, 9.

са резервом хране за случај неродних година.³ Ова значајна одлука руског владара одмах је саопштена Министарству иностраних послова, које је убрзо затим о томе обавијестило Његоша.⁴ Јаков Николајевич је сматрао да му пријатељски обзира према Владици намећу обавезу да га и сâм извјести о овом значајном рјешењу Николаја I.⁵

Док је руска влада показивала извјесно страховање од тога да њена одлука о финансијском ангажовању у Црној Гори може довести до нежељених дипломатских посљедица,⁶ дотле је за одлуку о упућивању жита Црногорцима била сигурна да не може наићи на неразумијевање Аустрије и Турске. Увјерена у то, руска влада је одмах послѣје цареве одлуке предузела мјере за набавку жита. Крајем јуна упућена је новоросијском губернатору наредба да се постара да цареву одлуку спроведе у живот. Губернатор је истовремено овлашћен да за подмирење трошкова око набавке жита у Украјини може располагати новцем који се још одраније налазио при руској мисији у Цариграду.⁷ У свари, руска мисија је располагала релативно великим сумама војне контрибуције узете од отоманске владе и од тих средстава требало је подмирити све трошкове за набавку жита за Црну Гору.⁸

Десет хиљада четврти жита није било лако набавити, без обзира на богатство житородних области Русије. Тешкоће око набавке, а поготово око транспорта, принудиле су царску владу да новоросијском губернатору препоручи да се постара да за прво вријеме набави 5.000 четврти. Увјерено у то да количину од 5.000 четврти новоросијски губернатор може набавити брзо, Министарство иностраних послова обавијестило га је да су предузети дипломатски кораци код аустријске владе да не би чинила сметње за искрцавање жита у једном од пристаништа боко-которског залива најближем Црној Гори.⁹

Чим је издата наредба новоросијском губернатору, Министарство иностраних послова је о томе обавијестило руског посланика у Цариграду Бутењева¹⁰ и Министарство финансија,¹¹

³ АВПР, Славянский стол, (стр. СС) 1818—1838, Министарство иностраних послова Татишчеву, 11/23. V 1838.

⁴ Исто, пројект писма Његошу, 11/23. V 1838.

⁵ Д. Вуксан, *Писма Озерецковскога, Коваљевскога и Чевкина Владици Раду*, 9.

⁶ Свака четвртина руске субвенције Црној Гори слата је преко руског посланства у Бечу, с образложењем да се упућује „за употребу познату његовом императорском величанству“ (АВПР, СС — 9156, 40).

⁷ Исто, СС — 1818—1838, Министарство иностраних послова новоросијском губернатору, 10/22. VI 1838.

⁸ Исто, СС — 9136, Неселроде Камкрину, 13/25. I 1839.

⁹ Исто, СС — 1818—1839, Министарство иностраних послова Татишчеву, 11/23. V 1838.

¹⁰ Исто, Министарство иностраних послова Бутењеву, 10/22. VI 1838.

¹¹ Исто, Министарство иностраних послова Министарству финансија, 10/22. VI 1838.

а истог дана извијештен је о томе и руски конзул у Дубровнику Јеремија Гагић, којему је стављено у дужност да се постара како би се жито транспортовало за Црну Гору чим стигне у Боку Которску.¹²

Новоросијски генерал-губернатор је сматрао да би посао око набавке жита био знатно олакшан ако би се одредио један чиновник који би се старао о томе. Зато је он одмах по пријему наредбе из Министарства иностраних послова затражио да се у Одесу упуту специјални комесар, снабђевен потребном сумом новца. Цијенећи ову препоруку генерал-губернатора, у Министарству иностраних послова су дошли до закључка да треба прихватити такав захтјев, па је убрзо састављена одговарајућа инструкција те је Депарتمان државне благајне одредио титуларног савјетника Фјодорова да врши дужност комесара.¹³

Упућујући Фјодорова у Одесу, Министарство иностраних послова овластило га је да трошкове око набавке подмирује из средстава руске мисије у Цариграду, с тим да од новоросијског генерал-губернатора може очекивати помоћ за организовање набавке. Фјодоров је отпутовао на испуњење дужности тек пошто је руској мисији у Цариграду упућено наређење да за прво вријеме издвоји суму од 400.000 пијастри.¹⁴

За одлуку руског цара Његош је сазнао тек крајем јула. Свјестан великог значаја који је царева одлука имала за Црну Гору, Његош је у посебном писму Николају I истакао да је то још један велики знак пажње према Црној Гори и њеном народу.¹⁵ Владика није пропустио да се захвали и руском министру иностраних послова Карлу Васиљевичу Неселродеу.¹⁶

Одмах по пријему упутстава из Министарства иностраних послова, руски конзул у Дубровнику Јеремија Гагић предузео је корак код аустријских власти да не чине сметње приликом искрцавања и пребацивања жита за Црну Гору. У тим настојањима Гагић је наишао на извјесне потешкоће, које су проистицале из става аустријских власти, чврсто ријешених да не нарушавају своје санитарно-поморске прописе. Аустријске приморске власти су, наиме, енергично захтијевале да транспорт жита за Црну Гору мора бити подвргнут мјерама карантина у неком од аустријских пристаништа.¹⁷

Док је Јеремија Гагић упозоравао руско Министарство иностраних послова на потешкоће које предстоје око транспорта жита за Црну Гору, дотле је специјални владин комесар Фјодоров, пошто је од руског посланства из Цариграда на вријеме добио

¹² Исто, Министарство иностраних послова Гагићу, 10/22. VI 1838.

¹³ Исто, 92.

¹⁴ Исто, Министарство иностраних послова Фјодорову, 13/25. VIII 1838.

¹⁵ Исто, Његош Николају I, 13/25. VII 1838.

¹⁶ Исто, Његош К. В. Неселродеу, 13/25. VII 1838.

¹⁷ Исто, Гагић Министарству иностраних послова, 7/19. VII 1838.

400.000 пјастри,¹⁸ успио да крајем септембра набави довољну количину кукуруза и ражи¹⁹ и да са јонским трговцем Александром Мавром, капетаном бригантина »Madonna Pagandi« склопи споразум о превозу тога товара.²⁰ Фјодоров је убрзо нашао и другу лађу, која је пловила под руском заставом, под командом капетана Спиридона Пана. Почетком октобра обје су лађе утоварене и отпловиле су за Црну Гору.²¹

Почетком новембра у дубровачку луку стигао је први транспорт жита за Црну Гору.²² Послије неколико недеља стигла је и друга лађа, која је превозила само пшеницу и раж.²³ По одредбама аустријског законодавства, требало је да лађе издрже 35-дневни карантин.²⁴ На интервенцију рускога конзула Гагића, аустријске власти у Дубровнику обећале су да ће транспорт са житом моћи да крене за Котор одмах по издржаном карантину.²⁵ Гагић је од аустријских власти такође тражио да издају Црногорцима дозволу за истовар жита са лађа, образлажући тај свој захтјев опасношћу од кварења товара. Аустријске власти су одбиле овај Гагићев захтјев.²⁶

Укупни товар жита допремљен на оба брода износио је 1.230 четврти пшенице (купљених за 22.773 рубаља и 75 копејки), 850 четврти ражи (9.669 рубаља и 37 копејки) и 1.400 четврти кукуруза (12.580 рубаља и 15 копејки). Поред тога, издато је: 1.462 рубаља и 27 копејки за осигурање, 20.782 рубаља и 81 копејка за превоз товара од Одесе до Боке Которске и 4.249 рубаља и 68 копејки за царину и трошкове око саме набавке у Украјини, тако да је царска влада за товар од 3.480 четврти жита исплатила 71.518 рубаља и 64 копејке.²⁷

Кад је Њепош сазнао да су бродови са житом пристигли, ријешио је, да би избјегао сувишне трошкове око истовара и транспорта, да товар са пшеницом и ражи прода и да за тај новац преко албанских трговаца набави кукуруз, јер је он био мање подложен кварењу и кудикамо га је лакше било магацинирати у Црној Гори. О тој својој напјери је извијестио рускога консула Гагића, смагарајући да тај предлог неће наићи на нера-

¹⁸ Исто, Руска мисија у Цариграду Фјодорову, 16/28. VIII 1838.

¹⁹ Исто, Фјодоров Министарству иностраних послова, 19. IX/1. X 1838. — Цијене су се кретале: пшенице од 11 до 17 и по рубаља за једну четврт, ражи од 7 до 8 рубаља за четврт, и кукуруза 7—8 рубаља за четврт (Исто, СС — 9136, 277).

²⁰ Исто, СС — 1818—1838, Фјодоров Министарству иностраних послова, 25. IX (7. X) 1838.

²¹ Исто, 132.

²² Задарски државни архив (ЗДА), Списи намјесништва, Шалер Губернијалном предсједништву, 12. XI 1837, 107/л.

²³ АВПР, СС — 1818—1838, Гагић Департамну, 25. XI (7. XII) 1838.

²⁴ Исто, СС — 9136, 7.

²⁵ Исто, СС — 1818—1838, Гагић Департамну, 25. XI (7. XII) 1838.

²⁶ Исто, Гагић Департамну, 11/23. XI 1838.

²⁷ Исто.

зумијевање руских власти.²⁸ Крајем јануара извршена је примогредаја цјелокупног транспорта жита, о чему је Владика доставио уредне потврде руској влади.²⁹

Убрзо је Владика добио сагласност за продају товара пшенице и ражи, па је отпочео преговоре са приморским трговцем Петром Тановићем, који је нудио најповољнију цијену (4 фиорина и 50 хелера за један венецијански стар). Од добијеног новца Владика је одмах почео да набавља кукуруз.³⁰ Његош је истовремено издао наредбу да се отпочне са подизањем магазина по Црној Гори. Водећи рачуна о значају овог Владичиног подухвата, Гагић је отпутовао у Црну Гору да нагледа рад на подизању тих магазина и ток продаје товара пшенице и ражи. Гагићу је тада ради исплате трошкова око прекрцавања транспорта жита за Црну Гору било додијељено 1.436 рубаља.³¹

Тако је у Црну Гору стигао само први транспорт жита. Остатак од 6.000 четврти пребало је накнадно набавити и транспортовати до Црне Горе. Царска влада је већ наредне године своје представнику у Цариграду издала налог да из суме од контрибуције издвоји још 6-700.000 пјастри за набавку остатка жита.³² Тој суми је пребало додати и 51.698 пјастри (или 10.468 рубаља и 95 копејки) од раније издате суме, депоноване на благајни новоросијског генерал-губернатора.³³

Међутим, предлог о набавци остатка од 6.520 четврти жита остао је неиспуњен 1839. године. Пошто је протекла и следећа, 1840. година, сума предвиђена за ту набавку чекала је да буде утрошена, и Владика је дошао на помисао да руској влади предложи да одустане од набавке жита у Украјини и да се предвиђена сума упути њему, да се жито набави Црној Гори. Образлажући тај предлог, Владика је истицао да су по Црној Гори већ подигнути магазини.³⁴

Владичин предлог није наилазио на одговор код руских службених кругова. Његошу се оправдано журило, јер се радило заправо о томе да ова значајна одлука руског владара није по опсегу била извршена ни за половину. Стога је Владика, приликом посјете Дубровнику 1842. године поново обновио свој предлог.³⁵ Вријеме је одмицало, а рјешење није доношено. Иако није имао разлога да сумња у коначно извршење цареве одлуке, Његош је био упоран, па је 1844. године поново покренуо то питање

²⁸ Исто, Гагић Департману, 12/24. XII 1838.

²⁹ Исто, СС — 9136, Његош Гагићу, 14/26. I 1839.

³⁰ Исто, СС — 1818—1838, Гагић Департману, 1/13. III 1839; Гагић Департману, 12/24. XII 1838.

³¹ Исто, СС — 9136, Гагић Департману, 1/13. III 1839.

³² Исто, СС — 1818—1838, Министарство иностраних послова Бутењеву, 7/19. II 1839.

³³ Исто.

³⁴ Исто, Гагић Департману, 2/14. V 1841.

³⁵ Исто, Гагић Департману, 21. IX (3. X) 1842.

код руског посланика у Бечу Медема.³⁶ Руски представник код бечке владе обавијестио је о томе одмах министра иностраних послова. Почетком маја исте године Неселъроде је обавијестио Његоша да ће остатак жита бити упућен у Црну Гору у току године.³⁷ И заиста, у јуну је царска влада сматрала да остатак од 700.000 пјастри, депониованих у Одеској банци, треба одмах ангажовати за набавку жита за Црну Гору.³⁸

Имајући у виду тешкоће око набавке жита, а нарочито око транспорта, 1838. године руска је влада узела у разматрање Владичин предлог да се мјесто жита упути новац. Убрзо затим донесена је одлука којом је државној благајни наложено да црногорској државној каси изда новчани еквивалент за 6.520 четврти жита. Кад је то прерачунало, испало је да Црној Гори треба упутило 20.000 сребрних рубаља.³⁹

О одлуци царске владе одмах је извјештен Његош. Он је почетком октобра, у једном свом писму, поздрављајући одлуку царске владе, дао изјаву да додијелена сума од 20.000 рубаља неће бити трошена на друге сврхе.⁴⁰ Крајем октобра Владика је упутио једно писмо пуно изрази захвалности профу Ивану Ивановичу Воронцову-Дашкову, који је упорно настојао да се прихвати Његошев предлог.⁴¹

Сума од 20.000 рубаља достављена је Његошу у двије рате.⁴² Одмах по пријему прве рате, Владика је предузео мјере за набавку жита и подизање магазина по Црној Гори. Крајем 1845. издата је наредба о подизању нових магазина у црмничкој нахији, јер је Владика највећу количину жита набављао код албанских трговаца. Крајем децембра те исте године руски конзул Гагић допутовао је да установи на какве се сврхе троши Црној Гори додијелени новац. Одмах по доласку, он је утврдио да је цјелокупна сума употребљена за набавку жита и да би за ту сврху могло бити утрошено још новца. Сам Његош је саопштио Гагићу да би за потпуно обезбјеђивање од гладних година црногорској држави било потребно 100.000 рубаља.⁴³

Руски новац за набавку преостале количине жита стигао је у прави час, јер је сљедећа, 1846. година донијела сушу да је — по ријечима Јеремије Гагића — „не плати садашњи нараштај“.⁴⁴ Авет глади почела је ко зна по који пут да се надвија над Црну Гору, а црногорски пазари постали су пусти.⁴⁵ Аус-

³⁶ Исто, Његош Медему, 21. II (4. III) 1844.

³⁷ Исто, Неселъроде Његошу, 28. IV (10. V) 1844.

³⁸ Исто, ОС — 9136, 182.

³⁹ Исто, 121.

⁴⁰ Исто, Гагић Медему, 2/14. X 1844.

⁴¹ Исто, Његош И. И. Воронцову-Дашкову, 9/21. X 1844.

⁴² Исто, 254—255.

⁴³ Исто, Гагић Департаману, 29. XII 1845 (10. I 1846).

⁴⁴ Исто, 275.

⁴⁵ ЗДА, 313 (b. VIII с. X/2 1846) 1856/р. — У извјештају котороког окр-
ружног поглавара се каже да су: »i bazzari montenegrini sono senza grano«.

тријске власти у Котору изашле су тада у сусрет захтјеву предсједника Правитељствујушћег сената црногорског и брдског да упрости царинске формалности за транспорт неколико хиљада стари жита, купљених у Трсту.⁴⁶ Добар дио овога жита набављен је од суме од 20.000 рубаља добијених од руске владе. Црногорска државна каса тада иначе није могла да издвоји довољно новца за обезбјеђивање народне исхране у тако страшној гладној години, каква је била 1846, да није благовремено добила новац од руске владе.

* * *

Руска помоћ у житву и новцу за набавку жита знатно је олакшала Његошу напоре на унутрашњем уређењу Црне Горе. Она му је омогућила да знатна новчана средства ослободи за подмирење других државних потреба.

⁴⁶ Исто, 1801/р, Грјиз Губеријалном предоједништву, 29. VII 1846.